

Könyvtár- és tájékoztatásügy Kubában

ZIRCZ Péter

Kubában 1959 utolsó napjaiban győzött a Castro vezette forradalom, s ezt követően – rövid átmeneti időszak után – megkezdődött az első amerikai szocialista állam építése. Meglehetősen nehéz helyzetben, amelyet a gyarmati sors társadalmi-gazdasági „örökségén” kívül a külső politikai-gazdasági blokád súlyosbított.

A forradalom előtt Kuba könyvtárhálózata szinte kizárólag a városokban, elsősorban a fővárosban működő néhány nagykönyvtárból állt. Afféle kulturális Potemkin-falu volt ez: legjellemzőbb példája a nemzeti könyvtár, amelynek szép, ma is modern épületét a forradalom előtt emelték ugyan, de a benne elhelyezett néhány tizezer kötetes állomány gyarapítására a Battista-rendszer évente csak néhány száz forintnak megfelelő összeget (30 pesót) volt hajlandó áldozni. Ezen, valamint néhány egyetemi és kisebb városi közművelődési könyvtáron kívül Kubában egyéb könyvtári szervezet nem létezett. Tájékoztatási-dokumentációs intézményről a monokulturás, főként cukornádtermelésből élő országban nem is álmodtak.

A forradalom óta eltelt 12 küzdelmes év során mindenekelőtt az ország elemi szükségleteinek kielégítéséről – többek között védelméről – kellett gondoskodni, a könyvtárügy fejlődése azonban így is szembe-tűnő. És ez távolról sem véletlen: a világon kevés helyen fordítanak oly nagy figyelmet, oly sok pénzt és energiát kulturális fejlesztésre, mint Kubában.

Felszámolták az analfabetizmust, tizezer fős iskolavárosok alakultak nemcsak Havannában (ahol a „Ciudad Libertad”-nak, a szabad-

ság városának nevezett hatalmas iskolaközpont egykor Battistáék katonai tábora volt), hanem az ország több más pontján is. A tanköteles gyermekek beiskolázásának aránya 1969-re már 95%-os volt; ehhez létre kellett hozni az egész országra kiterjedő iskolahálózatot. És ami számunkra szinte a csodával határos: az iskolahálózat kiépítésével párhuzamosan fejlesztették ki az iskolai könyvtárak hálózatát is.

Erről a véleményem szerint világviszonylatban is kiemelkedő eredményről voltaképpen külön kellene szólni. Itt csak azt jegyzem meg, hogy a kubai iskolai könyvtárügy fejlettségét nemcsak a mennyiségi eredmények jelzik (kerekén ezer függetlenített iskolai könyvtárost tartanak számon, központi könyvellátást valósítottak meg, az Oktatásügyi Minisztériumban külön iskolai könyvtári osztály foglalkozik az iskolai könyvtárügy fejlesztésével, a könyvtárosok képzésével), hanem a minőségek is. Az iskolai – a mi általános iskolánknak megfelelő un. „primaria” és „secundaria” iskolatípusokban működő – könyvtárak a hagyományos könyvtári munkán messze túlnyúló kulturális nevelőmunkát végeznek; szorosan az iskolai osztályok tanterveihöz kapcsolódva, azokat mintegy kiegészítve énekekre, hangszeres zenére, színjátszásra, irodalomra oktatják-nevelik kis és nagy látogatóikat (minden olyan településen, ahol nincs a közelben közművelődési könyvtár, funkcióját az iskolai könyvtár látja el).

Önálló rendszer formájában, az iskolai könyvtárügytől függetlenül működnek Kúbában a közművelődési könyvtárak. Közvetlen fejlesztésükkel, módszertani irányításukkal a nemzeti könyvtár foglalkozik, szakfelügyeletük az un. Nemzeti Művelődésügyi Tanács (Consejo Nacional de Cultura) könyvtári osztályának hatáskörébe tartozik. A kétféle irányítás összehangolását szellemes módszerrel oldották meg: a könyvtári osztály vezetője egyszemélyben a nemzeti könyvtár igazgatója is. Tőle, Sidroc Ramostól (a Che Guevara vezette osztág századosa volt a forradalom idején, és most jelent meg második verseskötete) szerzett értesüléseim szerint a közművelődési könyvtárak funkciója és szervezete a következőkben vázolható fel.

A hálózatépítés „felülről lefelé” halad, vagyis a nagy települések után most a kisebbek könyvtárainak létrehozása került napirendre. A mindössze néhány év óta folyó munka keretében kialakították a tartományok (provincia) és a járások (regio) könyvtárait (Kuba területe 6 provinciára és 44 régióra oszlik; a provincia több magyar megyényi egység, a regio a mi járásunknak felel meg, de nagyobb területű); most kezdik a községi könyvtárak megszerzésének munkáját.

A tartományi, vagyis az „A” típusu könyvtár az alábbi szervezeti egységekre tagolódik:

1. Technikai folyamatok csoportja (gyarapítás, feldolgozás, katalógusszerkesztés) 2–3 fő
2. Olvasószolgálat (olvasóterem és kölcsönzés) 6 fő
3. Gyermek- és ifjúsági könyvtár 4–6 fő
4. Képzőművészeti és zenei részleg 3 fő
5. „Cubana” részleg (voltaképpen tartományi szintű helyismereti részleg, kiegészítve a Kubára vonatkozó, általános érdeklődésre számot tartó irodalommal) 2 fő

A szervezeti séma ésszerűnek tűnik, különösen ha figyelembe vesszük, hogy a könyvellátás itt is (mint kevés kivétellel valamennyi könyvtárban) központosítva van. Minthogy a könyveket központilag osztják el (az un. Könyvintézet és a nemzeti könyvtár együttes erőfeszítésével), a helyismereti-helytörténeti irodalom kivételével a gyarapítás nem igényel különösebb szaktudást és joggal minősíthető „technikai folyamatnak”.

Az „A” típusu könyvtárak állománya jelenleg 50–60 000, a „B” típusuaké 10–25 000, az eddig alapított kisszámu „C” típusé pedig 10–15 000 egység körül mozog. Az „A” típusu könyvtárak általános, műszaki-tudományos és szépirodalmi olvasótermekkel, a „B” típusuak ugyanilyen tagolású olvasótermi övezetekkel rendelkeznek. A gyermek- és ifjúsági könyvtár különálló helyiségben (térben) működik és tevékenysége az iskolai könyvtárakéval rokon: mese- és elbeszélés-foglalkozásokat, színjátzó köröket stb. szervez. A művészeti részleg kiállításokkal, lemezhangversenyek rendezésével veszi ki részét a népművelési tevékenységből. Figyelemreméltó – és a mi számunkra is tanulságos –, hogy a kubai közművelődési könyvtárak hétköznaponként reggel 8-tól éjjel 11 óráig tartanak nyitva.

Kuba könyvtárügyének központi intézménye a nemzeti könyvtár, a Biblioteca Nacional. Hatalmas épülete a Plaza de la Revolución közepén, a pártközpont, a minisztertanács és a legfontosabb minisztériumok tözsomszédságában magasodik. Nemcsak méreteivel (200 dolgozójával és közel egymillió kötetes állományával az ország legnagyobb könyvtára), hanem szolgáltatásai révén is központi funkciót tölt be az ország könyvtárügyében; szerkeszti és kiadja a nemzeti bibliográfiát (Bibliografía Cubana) és a nemzeti kurrens folyóirat-repertóriumot (Índice general de publicaciones), szervez-

zeten gyűjti a „cubanákat” (a mi hungarica-fogalmunknak megfelelő terjedelemben), a kiadványcsere és a könyvtárközi kölcsönzés nemzeti központja, központi katalógusokat vezet. Ugyancsak a nemzeti könyvtár szervezi a középfoku könyvtárosképzést (az iskolai könyvtárosok kivételével); évente 1–200 könyvtárost képeznek ki. Csupán érdekességként említem meg egy sajátos tevékenységét: itt van a kubai halászhajó-flotta hajókönyvtárainak szervező és ellátó központja (a halászat igen fontos szerepet játszik Kuba élelmiszer-ellátásában s egyre nagyobb méreteket ölt; a kubai halászhajók Afrika partjaitól egészen az Indiai Óceánig jutnak el).

Az iskolai és a közművelődési könyvtárak hálózatai mellett a kubai könyvtárügy harmadik alrendszere a tudományos és szak-könyvtárakból tevődik össze, természetesen szorosan kapcsolódva a műszaki tudományos tájékoztató intézmények tevékenységéhez is.

Ez a kapcsolódás nem egy esetben szó szerint értendő, a könyvtár és a dokumentációs-tájékoztató intézmény szervezeti egységét jelenti, mint például az 1728-ban alapított havannai egyetem esetében, amelynek öt (természet-, orvos-, mezőgazdaság-, műszaki és bölcsészettudományi) karán mintegy 20 000 hallgató tanul. Könyvtára az egyetem tudományos tájékoztatási központjának szervezeti egysége. Ez az 51 főnyi személyzettel, mintegy 100 000 kötetes állománnyal és kb. 150 férőhelyes olvasóteremmel rendelkező intézmény – amely egyben Kuba legnagyobb egyetemi könyvtára – szemléletesen példázza a különbséget a kubai tudományos könyvtárak hagyományos munkamódszerei, szemlélete és a kubai tudományos tájékoztatási intézmények meglepő korszerűsége között. Az egyetem központi épületében működő könyvtár legfeljebb könyvtári referenztevékenységet végez, s nemcsak hogy semmiféle gépi berendezéssel nem rendelkezik, de még folyóiratokkal sem. Az utóbbiak ugyanis a város egy másik pontján működő dokumentációs-tájékoztatási részleghez kerülnek, amely az egyetem saját időszakos kiadványain kívül különböző szakterületeken lapszemléket; szintetikus dokumentációs kiadványokat ad ki (saját, korszerű xerox- és offszetgépekkel felszerelt nyomdaüzemében), s jelenleg a számítógépes információátvitel és visszakeresés bevezetésének előkészítésén dolgozik.

Valószínűleg a tudományos könyvtárak (vagy inkább: a tudományos könyvtárosok) konzervatív szemlélete az oka annak, hogy a közös szervezetben működő könyvtárak és tájékoztatási egységek gyakorlatában meglehetősen általános a könyvtárak „mentesítése” a folyó-

iratok tárolásának és kölcsönzésének funkciója alól: a folyóiratok a tájékoztatási-dokumentációs egységek un. „hemeroteca”-jába (az audiovizuális anyagokat és a folyóiratokat tároló, kezelő részlegébe) kerülnek. Ugyanezt a gyakorlatot követi a pedagógiai tájékoztatási központ is, itt azonban célszerűbben oldották meg az elhelyezést: a korszerűen szervezett, sokféle tájékoztatási szolgáltatást (a világ pedagógiai irodalmát ismertető lapszemléket) nyújtó, audiovizuális anyagokat, közöttük kb. 2000 pedagógiai és szakoktatási filmet tároló és kölcsönző tájékoztatási részleg az Oktatásügyi Minisztérium épületében működik, a meglehetősen hagyományos tevékenységű, a folyóiratoktól megfosztott könyvtár pedig a város egy másik pontján kapott helyet.

Tájékoztatási intézményekről szólva nem lehet említetlenül hagyni a testnevelési tájékoztatási központot, amely szerteágazó információs tevékenysége mellett kiválóan szervezett, korszerű szakkönyvtárral is rendelkezik, főként pedig amit tulajdonképpen elsőként kellett volna említenem: a Kubai Tudományos Akadémia Műszaki Tudományos Dokumentációs és Tájékoztatási Intézetét, az egész kubai népgazdasági információs rendszer irányítására kijelölt intézményt. Ez az akadémiai tájékoztatási intézet – spanyol nevének betűszó-rövidítésével IDICT – igen kis létszámmal működik. „Información científica” címmel referáló lapokat ad ki, tematikus tanulmányokat és fordítástömörítvényeket szerkeszt, külön „Boletín” sorozatban tájékoztat a kubai tudomány és technika eredményeiről, központi fordításnyilvántartást vezet, s mindehhez természetesen fenntartja és fejleszti saját információs bázisát. Az intézet a kubai informatikai kutatások központja is.

Kubában – úgy tűnik – a legutóbbi években a nyomtaték a szakirodalmi tájékoztatás erőletjes fejlesztésére helyeződött. Ennek tulajdoníthatjuk, hogy a szakmai tájékoztató tevékenység igen változatos és sokrétű: a népgazdaság és a kultúra számos területén működik tájékoztatási-dokumentációs szervezet, amelyek alapfunkciója a helyi körülményektől függően a primér folyóiratkiadástól (az egészségügyi tájékoztatási központ például széles körű referáló tevékenysége mellett több folyóiratot is szerkeszt) a másod- és harmadfokú információs termékek előállításáig terjed. E szervezetek megoszlását és feladatkörét az alábbiakban foglalhatom össze:

Az intézmény neve	Szakterülete
IDICT (a Kubai Tud. Akadémia Műsz. Tud. Táj. Intézete)	Műszaki tudományok, mezőgazdasági tudományok. Tudomány-szervezés. Informatika

A Havannai Egyetem Tud.
Táj. Központja.

Természettudományok. Műszaki
tudományok (az egyetem oktatási-
kutatói profiljának megfelelően)

Egészségügyi Táj. Központ

Orvostudományok

Pedagógiai Táj. Központ

Pedagógia. Közoktatás és szak-
oktatás, pedagógusképzés – és
ezekkel összefüggésben: műsza-
ki tudományok és természettudo-
mányok

Művelődési Táj. és Kutató
Központ

A művészetek különböző ágai, ál-
talános jellegű kulturális kérdések

Nemzeti Könyvtár

Műszaki tudományok. Társada-
lomtudományok egyes területei

Amint a fenti összeállításból is kitűnik, a kubai szakirodalmi tájé-
koztatás koordinálása területén akad még bőven tennivaló. Kubai kol-
légáink tudják ezt a legjobban, épp az együttműködés és munkameg-
osztás irányítása céljából alakították meg a tájékoztatási intézmények
és a nemzeti könyvtár képviselőiből az országos hatáskörű un. in-
formációs bizottságot. Ennek legfőbb feladata kialakítani és
jogszabályilag is rendezni az ország információs rendszerét, gon-
doskodni az intézmények és szolgáltatásaik koordinált fejlesztéséről.

A kubai tájékoztatás- és könyvtárügy nem mentes a nehézségektől.
Kevés még a szakember, elkelne a jelenleginél több korszerű, el-
sősorban reprográfiai berendezés. A fejlődés gondjai ellenére bizo-
nyos vagyok benne, hogy kubai barátaink – akik már eddig is bámu-
latra méltó eredményeket értek el – megvalósítják terveiket.

Ha az ország külső körülményei kedvezően alakulnak, a kubai szak-
irodalmi tájékoztatás fejlődési üteme tulszárnyalhatja egyes európai
szocialista országokét. Bennünket például az információs rendszer
szervezettsége tekintetében. Kubai kollégáink ugyanis „tisztá lap-
pal” kezdenek: nem terhelik őket a hagyományok, az évek hosszu
során át megrögződött dogmák és előítéletek. És ami felbecsül-
hetetlen fontosságu: koordináló és fejlesztő munkájukat közvetlenül
támogatja a Kubai Kommunista Párt, amelynek vezetői – elsősorban
maga Fidel Castro – kubai vendéglátóim szerint beszédeikben több-
ször hangsúlyozták a szakirodalmi tájékoztatás fontosságát.